

תורה ודעת

יו"ל ע"י 'קהל עדת ירושלים' ❖ גליון 82 ❖ פרשיות בלק - פינחס ❖ תמוז תשס"ח

ביאורי תורה

מתורתו של רבינו הגאון רבי לייב מינצברג שליט"א

פרשיות בלק - פינחס

ונראה לפי פשוטם של דברים, כי המקרא עצמו מלמד על עניינו זה: **"והנה ברכת ברח זה שלש פעמים"**. ברכה הניתנת שלש פעמים הינה ברכה שלמה, המקנה למתברך חזקה גמורה בברכתו, שאין דרך להשיבה ממנו. הנה כי כן, סוד נפילתו של בלק אינו טמון דווקא בתוכן דבריו של בלעם, אלא בכך שברכם 'שלש פעמים' ועשאים מוחזקים בברכה, עד כדי שלילת האפשרות לשוב ולקללם. והאף אמנם כי היטב חרה לו לבלק גם על הברכה הראשונה והשנייה, אך כל עוד המדובר הוא בברכה אחת או שתיים, אין הברכה נחשבת כקבועה אלא כאקראית, ועדיין יש מקום לחזור ולקלקלה על ידי המשכת קללה מתוך הסתכלות אחרת, שתצמצם או תבטל מתוקפה את הברכה הקודמת. אולם לאחר שברכם שלש פעמים, הרי לא זו בלבד שלא הוציא בלעם לפועל את מחשבת בלק להפכם למקוללים, אלא אף הגדיל לעשותם מבורכים הנצורים מפני כל קללה שלא תבוא עליהם. ואם בתחילה היתה לו לבלק מריבה עם אומה שאינה מקוללת ואינה מבורכת, הרי מעתה קנה לו אויב שנחוננו מובטח לו.

וזהו שאומר בלק לבלעם תוך שהוא סופק כפיו במר נפשו: **"לקוב אויבי לקחתך והנה ברכתך ברח זה שלש פעמים"**. ומאחר שבין-כך ובין-כך, מול עם מוחזק בברכה, שום קללה לא תחול עליהם, על כן **"ברח לך אל מקומך"**, כי אף בלעם לא יוכל לשנות עוד את אשר קבע לנצח.

ולפי שהברכה הניתנת שלש פעמים הינה ברכה מוחלטת, לכן כשבא הקב"ה לברך את ישראל - על ידי הכהנים שנבחרו לברכם בשמו - הריהו מברכם ב'ברכה משולשת': **יברכך ה' וישמורך; יאר ה' פניו אליך ויחנך; ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום** (במדבר כ, ו-כז).

וזהו תוקפה של ברכת כהנים, כפי שקבעו חכמים בנוסח התפילה: **"ברכנו בברכה המשולשת בתורה"**. כי ברכה זו, מלבד היותה משולשת במהותה, בכך שהיא כוללת שלשה עניינים שונים,

בלעם רק בברכות שאינן סותרות באופן ישיר את תקוותו של בלק לנצחם, הרי שכאן פגע בתכלית המטרה שלשמה נקרא לקללם, כי אחר שאמר **"יאכל גוים צרי"**, מעתה אפסה כל תקוה, ואף כל קללה שיקללם לא תועיל עוד להצילו מנפילתו המובטחת מול ישראל, כי בכל דרך שיחפוץ לצאת כנגדם - יכשל.

ובעל הטורים פירש, כי **'קללת המקללים'** היא זו שגרמה לו להתייאש מלהשיג קללה על ישראל: **ואורריך ארור - על כן לא אמר לו בלק לקללם יותר אלא אמר לו ברח לך**. בדרך זו פירש גם הספורנו: **ויספוק את כפיו - שתיאש מהשיג עוד חפצו מאחר שקילל את המקללים**. וה'אור-החיים' כתב: **ברכת ברח - פירוש ברכת ברוך ואורריך בה קללה, והראיה שאמרת מברכך ברוך ואורריך ארור**. כלומר, ברכה כוללת ומוחלטת ברכתם, שאין בה כל שיעור לקללה אחריה.

אמנם לשון הכתוב משמע, שלא זו בלבד שנאש בלק מלהשיג מטרתו, אלא תפנית רבת משמעות אירעה כאן. 'ספיקת כפיו' אינה ביטוי של יאוש גרידא, אלא ביטוי של כשלון חרוץ ומפח נפש, שאינה נובעת מאי-השגת מטרה בלבד, אלא בעקבות התגשמות מלאה של המטרה ההפוכה, ונחלת הפסד גמור שאין לו תיקון והשבה.

א. ויחר אף בלק אל בלעם ויספוק את כפיו ואמר בלק אל בלעם לקוב אויבי קראתך והנה ברכת ברח זה שלש פעמים, ועתה ברח לך אל מקומך וגו' (כד, י"א).

בסופה של מסכת נסיונות חוזרים ונשנים להביא קללה על ישראל, משנה בלק לפתע את טעמו ומשלח את בלעם מעליו בחרון אף ובבושת פנים: **"ברח לך אל מקומך, אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד"**. ויש להתבונן, מה גרם לו לבלק מלך מואב דווקא בנקודת זמן זו, להתייאש לחלוטין מעצתו, לגזו את תקוותו ולהשלים עם תבוסתו הבלתי מוטלת בספק מול העם היושב ממולו.

וכבר דנו בזה כמה מן המפרשים, כאשר המוסכם על הכל הוא, כי היה זה פרט מסוים בתוכן דבריו של בלעם שהכריע את הכף, ואשר מתוכו הסיק בלק שלעולם לא יוכל להשיג את מבוקשו.

כך פירש הרמב"ן (לעיל פסוק ז): **וירם מאגג מלכו וכו'... ואמר לו שיאכל כל צרי, ועצמותיהם יגרם וכו'... ועתה נואש בלק ממנו, שאם ילחם בו יאבד באמת, כי כל צרי יאכל כאשר יאכל עמלק בעבור שנלחם בו, על כן אמר לו עתה שיברח אל מקומו אין לו חפץ בו**. כלומר, אם עד כה ברכם

הרי אף בתורה מחולקת היא לשלשה פסוקים, ולא עוד אלא גם לשלש פרשיות נפרדות. וחלוקה זו מתחייבת מצד גדרה של הברכה, שכן, בשונה מברכות בלעם שהיו חלוקים בפועל לשלשה מעמדות שונים, ואשר לכן לא הוצרכו להיות חלוקים דווקא בפרשיות נפרדות, הרי שברכת כהנים הנאמרת במעמד אחד וברצף אחד - אילו היתה גם כתובה בתורה בפרשה אחת, לא היתה זו נחשבת כברכה משולשת, אלא כברכה אחת ארוכה. ורק על ידי חלוקתה בתורה לשלש פרשיות נפרדות, נידונות הן כשלש ברכות בפני עצמן, ואשר לכן כאשר מתברכים בהן ישראל בזו אחר זו - חלה עליהם חזקת הברכה במלואה.

*

ונראה להוסיף דבר על האמור, כי על מנת שהברכה תיחשב כמשולשת, אין די בהכפלת ברכה אחת שלש פעמים, כי מצד זו בלבד - עדיין אין לראות בה שלש ברכות לחזקה, אלא כחזרה שוב ושוב על ברכה אחת שנאמרה כבר. לפיכך, הן בברכותיו של בלעם והן בברכת הכהנים אנו מוצאים, שכל אחת מן הברכות שונה בתוכנה מקודמתה, והרי היא נבנית על יסודה ועולה בדרגתה עליה:

הברכה הראשונה היא היסודית מבין שלשתן, ומוקד עניינה הוא מציאות העם וריבוי מספרו: **"מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל"**. ברכה זו מקבילה לברכה הראשונה בברכת כהנים **"יברכך ה' וישמור"** - הלא היא ברכת הקיום ושמירת המציאות, המתבטאת בריבוי וכח עמידתו האיתנה של העם לאורך ימים.

הברכה השניה עוסקת בזכותו המיוחדת של העם, כאשר מעבר ליסוד קיומו ומספרו העצום, הריהו זוכה לקירבת ה' ולנשיאת חן יתירה בעיניו: **"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו"**. ברכה זו מקבילה לאשר כנגדה בברכת כהנים - **"יאר ה' פניו אליך ויחנך"**. וכמו שפירש רש"י שם: **"ויחנך - יתן לך חן"**.

הברכה השלישית היא העולה על כולנה, ותכליתה שלימות מלאה בלא סיג ופגם, וברכת מעלה וגדולה הבאה לידי ביטוי ללא סייג בכל ענייניו - הפרטיים והכלליים, הגשמיים והרוחניים - של העם. החל באורח חייהם בינם לבין עצמם: **"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל"** - המושלמים ומוקפדים עד מלוא הפרט האחרון - **"ראה פתחיהם שאין מכוונים זה מול זה"**; **"כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה' כארזים עלי מים"** - חיי שלימות הוד ויופי, שאין כל תרבות חיים אחרת יכולה להידמות לה, ובשל כך אף מעמדם עליון על כל גויי הארץ **"וירם מאגג מלכו ותנשא מלכותו"**. זו היא ברכת

שלימות שאין בה שיוור, המקבילה לחתימת הברכה המשולשת האמורה מפי אהרן ובניו - **"ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום"**.

ב. ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים (וכד, יד).

בטרם יפרד בלעם מעם בלק וישוב אל מקומו, הריהו מבקש להשיאו עצה - **"לכה איעצך"**. אולם בדבריו הבאים לכאורה אין כל עצה יעוצה לבלק, כי אם דברי נבואה על הצפוי לגויי הארץ מיד ישראל באחרית הימים.

וכבר נדרשו לזה המפרשים, שביאורו לפי מדרשו, כי העצה האמורה כאן היא זו שהביאה לידי מעשה את הפרשה הסמוכה: **"וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות וגו'".** וכן כתב רש"י: **לכה איעצך - מה לך לעשות. ומה היא העצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו', כדאיתא בחלק (סנהדרין קו א). תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר 'הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם' (לקמן לא, טז).**

אמנם לפי זה נמצא, כי המקרא מתחלק לשנים, וכי פתיחת הדברים **"לכה איעצך"** אינה מוסבת על המשך הדברים המפורשים להלן, אלא ענין נפרד הוא אשר לעת עתה סותמו הכתוב ואינו מפרשו, אלא פונה לעסוק בדברים אחרים. ועל כך כתב רש"י: **אשר יעשה העם הזה לעמך - מקרא קצר הוא זה, איעצך להכשילם, ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים.** וכן גם תרגמו אונקלוס: **אמלכינך מא דתעביד, ואחוי לך מא דיעביד עמא הדין לעמך בסוף יומיא.**

אולם לפי פשוטו של מקרא, אין הדברים מיושבים בזה כל צרכם. כי סוף סוף מקרא מלא דיבר הכתוב - **"לכה איעצך"** - ובהמשך אחד הוא אומר - **"אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים"**. וכבר עמד בזה הרמב"ן, שאחר הביאו דבריו, **"כתב: והנכון בעיני, שיאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, מלשון זאת העצה היעוצה על כל הארץ (ישעיה יד כו), שמעו עצה ה' אשר יעץ על אדם (ירמיה מט כ).** כלומר, 'עצה' זו האמורה כאן אינה דרך מוצא ופתרון למעשה, אלא לשון של חיזוי העתיד אשר עלה במחשבה לפני ה' לעשות. והאבן עזרא כתב - **"א הטעם על בנות מואב. וזה דבר רחוק, בעבור שאמר באחרית הימים. והנכון בעיני שהוא כמשמעו, אתן לך עצה, שתדע מה תעשה, כי זה העם כן יעשה לעמך.** וביאור דבריו, כי העצה אינה בהכרח הוראת דרך ברורה ללכת בה, אלא גם גילוי העתיד לעצה תיחשב, כאשר מתוך כך ידע בלק להתכונן לכן, ולהגות בעצמו

מה לעשות כדי לקדם פני הרעה. ואולם עדיין יש לעיין בדבר, כיצד מתקשרים אפוא פשוטו של מקרא ומדרשו לענין אחד, ומה ענין הצלחת ישראל באחרית הימים - לעצת בלעם להחטיאם בבנות מואב.

והנראה לבאר בפשטות, כי העצה היעוצה לו לבלק מפי בלעם אחת היתה: מאחר שבין-כך ובין-כך לא תוכל לנצחם, מוטב שתכנע להם, וחדל ממאמציק להלחם בהם כי מלחמתך נידונה לכשלון מראש. ואכן עצה הוגנת היא זו, המביאה לפני מלך מואב את כל מהלכי העתיד, ואשר לפיהם יסיק בלק שדרך המלחמה לא תצלח בכאן, ושמא דווקא דרך הכניעה וההשלמה היא אשר תטיב עמו שלא יאבד כליל.

אמנם בעומקם של דברים למדו חז"ל, כי מצימה נסתרת נטמנה כאן, שמא דווקא על ידי הכניעה, יוכל בלק לפגוע במקור כוחם ולשוב ולהתקומם עליהם. כי הנה אחד מסממני הכניעה הוא מסירת בנות העם לנשים לבני הכובשים, דבר המורה על ביטול מעמד האומה כישות בפני עצמה, ותחילת טמיעתה והתבוללותה בקרב העם הכובש את אדמותיה ומשתעבד ביושביה, עד שזכרם נאבד ומתבטל בקרב העם השולט בה. זו היתה אפוא תכלית כוונתו של אותו רשע, שכאשר יעץ לו לבחור בדרך הכניעה, לא לכניעת אמת נתכוון, אלא כתכסיס מלחמה, להיכנע על מנת להכשילם באותו החטא, שיעורר קטרוג וחרון אף אשר יביאו לידי הסתר פנים, בחינת **"ושב מאחריך"**. ובאין שכינת ה' בקרבם, יעלה בידו לקום ולהתגבר עליהם ולפרוק עול שעבודם מעליהם.

ואפשר עוד, כי בעצתו זו נתכוון בלעם לומר לו, שכיון שלא יוכל לנצח את ישראל עולמית, כי בכל אופן באחרית הימים ישלטו ישראל באומות העולם וישתעבדו בהם בלי מצרים, מכל מקום ביקש בלעם להורות לו דרך, כיצד יוכל לדחות את הפורענות ולפגוע בהם פגיעת שעה, על ידי שיכשילם בחטאים וימעט מזכויותיהם, ועל כל פנים יעכב לזמן-מה את נפילתו. וקרובים הדברים להתפרש בפשטות וכתובים: **לכה איעצך כיצד תגרום לכן, שכל אשר יעשה העם הזה לעמך, לא יתקיים אלא באחרית הימים.** ומכאן ואילך הריהו מפרש לו את העתידות, אותם הוא מבקש לדחות: **"אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת"**.

וכן מצינו בדברי חז"ל, כי זוהי תקות האומות שיחטאו ישראל וגאולתם תתעכב, כדאיתא במדרש (תנחומא כי-תשא ה): **"וחסד לאומים חטאת, הנאה לאומות העולם בשעה שישראל חוטאים, שהן חוזרין ומשעבדים בהם."**

פרשת פינחס

יתירה של כריתת ברית עם ה', וכמו שנאמר על לוי שבט הכהנים (מלאכי ב, ה) **"בריתי היתה אתו החיים והשלום"**. ולכן, כנגד עמידתו של פינחס על משמר כבוד ה' לקנא את קנאתו ולכפר על בני ישראל, בדין הוא שאף יעלה במעלת הכהונה, לעמוד ולשרת לפני ה' אלקיו לכבוד ולתפארת, ועל ידי זה לכפר על בני ישראל.

כן אנו מוצאים גם בשכרם של בני שבט לוי, אשר בהם בחר הקב"ה תחת כל בכור, בשכר עמידתם בגבורה לקנא קנאת ה' בעוון העגל, כמו שנאמר (שמות לב, כז-כט) **"שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו... ויאמר משה מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה"** ועיין רש"י שם: **מלאו ידכם - אתם ההורגים אותם, בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום**.

וכן אנו מוצאים גם באליהו הנביא, אשר לפי קבלת חז"ל זהו פינחס, שקנא קנאת ה' בהר הכרמל והשיב את העם מאחרי הבעלים, בהוכיחו קבל עם ועדה כי ה' הוא האלוקים, שם נאמר (מלכים א, יט) **"ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב"**. והוא הנקרא "מלאך הברית" בין ישראל לאביהם שבשמים, כמו שנאמר (מלאכי ג, א) **"הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות"**.

וכן מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כח) **"... נגלה לו הקב"ה ואמר לו מה לך פה אליהו, אמר לו קנא קנאתי, אמר לו לעולם אתה מקנא, קנאת בשטים על גלוי עריות, שנאמר פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, וכאן קנאת, חייך שאין עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים לעשות כסא אחד מכובד למלאך הברית, שנקרא אליהו זכור לטוב מלאך הברית, שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים"**.

נערך ע"י הרב דוד אנשין

בחוטאים אינה ממלאת כלל מטרה של עונש ופרעון על מעשיהם. אלא כל עניינה ושרשה הוא דרגה גבוהה של נאמנות למען כבוד ה' העולה בלבבו של הקנאי, שאינו יכול לעצור ברוחו בראותו שם שמים מתחלל, והריהו קם ועושה מעשה בלא דין ובלא משפט, למען הצלת כבוד מלכותו יתברך. ולכן, רק בחטא שכל מהותו היא פגיעה בכבוד ה' וחילול שמו הגדול - ניתנה רשות ביד הקנאי לקדש שם שמים בכל דרך שימצא לנכון, לא כן בשאר עבירות שבתורה, שלא ניתנה רשות לקנאים לפגוע בעושיהם בלא דין.

בדומה לחטא עבודה זרה המביאה לידי קנאת ה', הרי שעל אותו המשקל גם מצינו קנאות בפרשת סוטה (במדבר ה, יד-טו): **"ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו... מנחת קנאות הוא מנחת זכרון מזכרת עון"**. הנה אף פרשה זו יסודה בברית הכרונה בין האשה לבעלה, וקנאת הבעל תובעת את הפרת הברית מצד האשה שסטתה תחתיו. והדבר דומה במהותו לחטא עבודה זרה, כי כדוגמת האשה אשר בעלה מקנא את קנאתו ותובע את בגידתה בו, כך גם העוזב ברית ה' ופונה לעבוד אלהים אחרים, מלכות ה' תובעת את עלבונה, והרשות ביד הקנאי לחוש ולקדש שם שמים, לבוא ולנקום את הכבוד המוחלל.

והנה בשכר גילוי קנאותו ונאמנותו לה', זוכה פינחס והקב"ה כורת עמו ברית שלום: **"לכן אמור הנני נתן לו את בריתי שלום"**. והרבה דנו המפרשים לבאר מהו ענין השכר הזה, ולמה ניתנת זו כנגד מעשה הקנאות, וביאורו בכמה וכמה דרכים. אולם לפי האמור נראה בפשטות, כי דבר זה ניתן לו מידה כנגד מידה, כי מאחר שכל יסודה של הקנאות הוא הנאמנות לה' והעמידה לימין כבודו, הרי בשכר זאת מקרבו הקב"ה אליו, וכורת עמו ברית ידידות, שהיא היפוכה הגמור של הפרת הברית ובגידת החוטאים בה.

וכתוצאה מברית ידידות זו, באה עלייתו למעמד הכהונה - **"והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונה עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל"**. כי הכהונה הנושאת דגל השירות והכבוד למלכות ה', מהוה מעלה

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי; לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום, והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנה עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל וכה, יא).

ופירש רש"י: **בקנאו את קנאתי - בנקמו את נקמתי, בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר**.

את ענין הקנאות - אנו מוצאים כמה וכמה פעמים במקרא, ובכולן היא באה כנגד עבודה זרה בלבד. ברוב הפעמים מוזכרת הקנאות מצד ה' בכבודו ובעצמו, כדוגמת זה שמצינו בעשרת הדברות (שמות כ, ד) **"לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלקיך אל קנא"**. ודומה לו (שמות לד, יג) **"לא תשתחוה לאל אחר כי ה' קנא שמו אל קנא הוא"**. ועוד הרבה כיוצא בזה. ואכן גם בפרשה זו, בה נתחדשה התעוררות הקנאות לה' מצד איש מישאל, לא היתה זאת אלא בעקבות עבודה זרה, כשנצמדו ישראל לבעל פעור, ומעשה זמרי בא כהמשך לאותו הענין וכתוצאה ממנו. אבל בשאר עבירות ואיסורי תורה לא מצינו מפורש ענין קנאות, אלא איש לפי מידת חטאו נענש, על-ידי בית דין המוסמך לדון בעניינו, וכמשפטו הקבוע בתורה כן יעשה לו.

ובמשנה (סנהדרין פא:) מנו חכמים את הדברים שהעושה אותם קנאים פוגעים בו: **הגונב את הקסוה [כלי שרת] והמקלל בקוסם [מחרף ומגדף] והבועל ארמית - קנאין פוגעין בו**. וכל אלו מענייני עבודה זרה הן, ולא רק השנים הראשונים המכוונים כפשוטו נגד כבוד מלכותו יתברך בצורה ישירה, אלא אף מה שאמרו על הבעל ארמית, הרי טעמו מבואר שם בגמרא: **כל הבא על הנכרית כאילו מתחתן בעבודה זרה, דכתיב 'ובעל בת אל נכר'; וכי בת יש לו לאל נכר - אלא זה הבא על הנכרית**.

הטעם שלא מצינו בכתוב 'קנאות' במפורש אלא בעבודה זרה, אינו נובע רק מצד חומרת החטא העולה על חומרת חטאים אחרים, שכן, הקנאות ביסוד עניינה אינה מהוה צורה מסויימת של מיצוי דין ומשפט, ופגיעתה

יסוד ההצלחה בחינוך

בקרבנו אומץ וגבורה, ועצם המציאות שבני הבית מסתמכים ונשענים עליו יש בו בכדי להקרין אליו תעצומות נפש.

ובאמת יש לו לאדם לשאוב את עיקר תעצומות נפשו מזה שהוא אדם ובר ישראל [בצירוף מעלותיו המיוחדות אשר זכה בהם] ומהידיעה כי הקב"ה מתעניין בו ובמעשיו ודואג לו, רוצה בו ופורש חסותו עליו, ובבחינת מה שאמרו חז"ל – 'ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהן תלוין בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם' (חולין פד:).

הרגש והגישה הנכונה של האדם ובפרט של ראש משפחה הוא להיות כ'מלך', שכל מעייניו נתונים בהשקעת כוחו בתפקידיו ובמה שהוא אמור להשפיע לזולתו. ועליו להיות נעלה ומרומם מצרכי עצמו, ואף פעם אין זה מעניינו להתבונן האם הוא קיבל את זכויותיו והאם מכירים בערכו, והאם טוב לו והאם מצבו נאות ושפיר. אלא לעולם חוקר ובודק האם קיים את תפקידו כיאות, וכל מה שמעניין אותו בקשר לעצמו הוא רק האם הוא ממלא את תפקידו נכונה ומשלים את חובותיו כלפי המקום וכלפי הזולת. וכאשר הוא חי מתוך גישה מלכותית כזו, הרי באמת אין הוא נזקק לכל חיזוק חיצוני אלא יונק את תעצומות נפשו מעצם השפעתו והענקתו והיותו מייטיב לזולתו, ותמיד כל לבו ודעתו נתונים להתבוננות האם יש בסביבתו מי שנוזקק לעזר וחיזוק לעידוד ומילת שבח, או שמא נדרש ממנו עשיית מצווה זו או אחרת.

על האדם להיות תמיד נכון ומזומן להשפיע רוב נטפי חיזוק וצרי ונוחם לבני ביתו ולתלמידיו [ולכל אדם!] להגדיל בעיניהם את ערכם וחשיבותם לעודדם ולהחיות רוחם, ובכך יגדלו בדרך הישרה ואף יקנו עוצמה וחוסן בנפשם עד אשר יהיו לאנשים ויוכלו להיות אף הם כוחות משפיעי חיזוק ומעניקי עידוד וחיות לבני ביתם ותלמידיהם.

את ההכרה הזאת. ועל ראש המשפחה להשכיל כיצד לבטא ולהביא לידיעתם את יקר ערכם ורוב חשיבותם בעיניו. וצריך הוא ללמד לשונו ולסגל לעצמו כל מיני ביטויים מגוונים של שבח והערכה ויקר, אשר יהיו מורגלים על לשונו תדיר, ויחיה נפשות אנשי ביתו ויפייסם בדברים יאיר את עיניהם המשתוקקות וירוה את נפשם הכמהה. ואין הכוונה כאן להתייחסות בשעה שעושים מצוות ומעשים טובים, שעל זה צריך לתת הערכה ושבח מיוחדים, אלא להביע קורת רוח ואושר וחביבות מעצם מציאותם וקיומם, ולשבח ולקלס את סגנונו המסויים של כל אחד.

ואם אין הוא משכיל להעניק להם הרגשה בסיסית זו, הרי הם עשוקים ורצוצים ונעדרי חיות, והנה האדם חייב בזה הן מצד חובתו כראש המשפחה והן מצד חובת בין אדם לחבירו ואם אינו נותן להם את חיובו הריהו כגוזלו מהם.

בנוסף לכך דבר זה הוא בסיס לחינוך ולהתעלותם של בני הבית, שכאשר המה נוכחים לראות שהאב מסור לצרכיהם ומכיר בערכם והם יקרים וחשובים לו, ישמחו למלא רצונו וללכת בדרכיו אשר הוא מורה להם. ועוד יוסיפו וישתדלו ביתר שאת כדי להגביר את חשיבותם ומעלתם בעיניו. ולאידך גיסא כאשר הוא מזניח את חובתו, אזי גם סכנה רוחנית עצומה נשקפת לבני הבית והילדים שצמאון זה להכרה בחשיבותם ובערכם תביא אותם לחפש מקורות אחרים שישביעו רעבונם לצורך בסיסי זה, ויתכן שימצאו להם מקור בלתי רצוי, אשר אחריתו מי יסורנו.

על האדם לדעת שבתוך ביתו הוא המלך והוא מקור ההשפעה והקרנת האיתנות, והנה אף שככל אדם גם הוא נצרך להכרה בערכו, הרי בהיותו ראש משפחה עליו לשאוב את כוחו ממעיינות נפשו העצמיים ולהשכיל לדעת בעצמו את מעלתו וחשיבותו ואינו צריך להיות נסמך בזה על אחרים. ואכן כאשר הוא מבצע את תפקידו כראש המשפחה נאמנה, אזי די בזה לבד להגביר אצלו את ההכרה בגודל הצורך בו ולנסוך

מעת נישואיו של אדם ובפרט כאשר נעשה אב לבנים, חל עליו התפקיד הנכבד של 'ראש משפחה'. דהיינו לדאוג ולפעול להצלחתם ושגשוגם הגשמי והרוחני של כל בני המשפחה. משעה זו ואילך הרי יחד עם עלייתו הפרטית במדרגות התורה והעבודה מוטל עליו להעלות ולרומם את ביתו ובניו שילכו בדרך ה' ויעשו חיל בתורה ובעבודה במצוות ובמעשים טובים.

יסוד ההצלחה הן בכללות הנהגת הבית הן בחינוך הבנים, הוא שידע ראש המשפחה לספק את צרכי נפשם כיאות, שבשעה שחשים שעל ידו באה להם שלוותם ונחת רוחם, אזי גם כח השפעתו רבה עליהם, ויהיה בכוחו להעלותם ולרוממם, ויהיו נכונים להתאמץ ולוותר עבור דרישותיו ויאותרו לצעוד בעקבות הכוונתו לשלימותם הרוחנית, ויגיע בעז"ה להקמת בית גדול מלא בערכים נעלים ומקודשים.

ולשם כך צריך האדם לדעת ולזכור תמיד מה הם צרכי הנפש של האדם ולהעניקם להם, והוא המפתח לכל הצלחה בהנהגת בני הבית. ואף שהם דברים פשוטים ביותר, ישנם רבים שאינם שמים לבם לעיקר גדול זה וגורמים לעצמם רעה וביתם מלא תרעומת וטרוניא, ובניהם ממורמרים וממאנים לציית לקולם. יען שאינם משכילים להעניק להם את הדבר החשוב ביותר עבורם.

והנה חובתו של האדם לכך אינו רק למען התוצאה והריוח החינוכי, אלא גם מצד עצם הדבר שבני הבית והילדים נצרכים לזה, וכשם שמוטל עליו לספק את מזונותיהם לגוף, כך גם, כל שכן וק"ו, שמתפקידו לספק את צרכי הרוח ומזון הנפש שהם נזקקים להם.

הדבר הנחוץ ביותר לאדם הוא ההכרה בכך שמייחסים לו ערך ויש בו צורך. שידע וירגיש שאין הוא כעלה נידף חסר חשיבות שבין אם יהיה ובין אם לא יהיה אין הדבר משנה, אלא יש חשיבות לעצם מציאותו ורוצים בו ושמחים עמו. ובני ביתו של האדם תלויים בו ועיניהם נשואות אליו שבתוקף מעמדו הוא יעניק להם

משא ומתן בדין הכריעות בתפילת שמו"ע

בגליון 78 פרשת בהר בחוקותי כתב הרב יהודה הירשמן הי"ו בדין הכריעות בתפילת שמו"ע – שמה שרבים נוהגין שאינם כורעים הברכיים בברכת מודים אלא כופפים ושחים גופם בלבד ששורש המנהג בטעות יסודם. והביא מה שכתב המ"ב (סימן קי"ג ס"ק י"ב) – כשכורע וכו' כשאומר ברוך יכרע בברכיו, וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות, וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת וכו'.

וכתב הרב הנ"ל שפשוט שאין הכוונה שרק בכריעות שאומרים ברוך צריך לכרוע ברוך ובמודים אין כורעים הברכיים כל עיקר אלא הכוונה שבכריעות שיש בהם ברוך כורע מקודם ברוך ואח"כ כל גופו משא"כ במודים צריך לכרוע ברוך וכל גופו בבת אחת וכו' וכן הביא מהקיצור שו"ע שכתב במודים כורע ומשתחוה.

ובאתי בזה בכדי שלא לאשוויי לכולי עלמא טועים, דהנה אף שמי שכורע בברכיים במודים עושה עפ"י ביאור הפשוט בדברי הראשונים והרמב"ם. אך נראה שגם הנהגים שלא לכרוע במודים כפי פשוט לשון המשנ"ב יש להם על מי שסימכו וכפי שיבואר.

כי הנה מה שכתב בדברי המשנ"ב נראה דוחק, שהרי בברוך כתב יכרע בברכיו, ובמודים כתב יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת, ולא כתב 'יכרע ברכיו וכו' בבת אחת' [וכידוע המ"ב דקדק בדבריו עד מאד].

והנה בגמרא ברכות יב. במימרא דכורע בברוך ובדברי הראשונים שם וברמב"ם באמת אין מוזכר בשום מקום לחלק בין הכריעות של מקום שיש בו ברוך לבין מודים. אכן גם לא נזכר שם כלל שכריעה זו שבברוך היא בברכיים (רק בברכות לד: אמרו דסתם כריעה היא בברכיים). והמקור לזה שצריך בכל הכריעות שיש בהם ברוך לכרוע בברכיים, הוא המג"א סימן קי"ג ס"ק ד' שכתב – כשיאמר ברוך יכרע בברכיו וכשיאמר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות [זוהר עקב, של"ה].

והנה מקור דברי המ"ב הוא (כמו שציין בשער הציון) באלהיה רבה (סימן קיג סעיף ז' אות ה') – כורע בברוך כו' כשאומר ברוך יעשה כריעה בברכיים, וכשאומר אתה ישתחוה בראשו עד שיתפקקו כו' פסקי תוס', וכ"כ זוהר פרשת עקב – כתב רש"ל בביאור סמ"ג ברוך הוא לשון ברוך לך תכרע ומשמע דבמודים ישחה גופו וראשו בבת אחת ועיין בתשובות בית יעקב סימן קכ"ד. ובדברי הא"ר נראה ברור דבמודים אין בכלל כריעה של ברכיים. וכן העתיק הפמ"ג בא"א ס"ק ד' דברי הא"ר להלכה. ותמוה לומר שכל הלשונות של הפוסקים, הא"ר, הפמ"ג, המ"ב ועוד הם טעות ולא דייק.

ועיינתי בשו"ת בית יעקב (סימן קכו) שמציין הא"ר ושם כתב להדיא שבברכה ראשונה יש שתי כריעות ובמודים רק כריעה אחת ובזה מבאר לשון רב האי גאון שבברוך כתב 'דלא ישחה וראשו יהיה זקוף',

אבל גבי מודים כתב רבינו האי 'שלא יכרע באמצע מתניו וראשו זקוף' משום שבמודים יש רק כריעה באמצע מתניו בלבד. הרי משמע להדיא בשו"ת בית יעקב שאליו מציין הא"ר שבמודים אין כלל כריעת ברכיים. והדברים מוכרחים גם ממה שהבית יעקב שם מציין לדברי הא"ר, ובדברי הא"ר הרי אין מופיע בכלל כריעת ברכיים (וכמו שכתב הבאר היטב כאן ס"ק ה' בשם ספר משנת חסידים וספר הכוונות שהאר"י סובר שיכרע בגופו וראשו אך לא ברכיו. והכריעה בברכיים מקורה בשל"ה וזוהר כנ"ל והובא גם בבאר היטב כאן).

ובאמת תמוה אין אפשר לומר כמו שכתב הרב הנ"ל [וכן כתבו עוד] שכוונתם שבמודים יכרע בברכיים עם גופו בבת אחת והרי זה נגד המציאות שהרי א"א לכרוע הברכיים אלא בזה אחר זה ולא בבת אחת דהיינו או הברכיים קודם ואחר כך בלי הפסק גופו או שכורע גופו ואח"כ ברכיו אך לא בבת אחת, [ואף שבדיני אכילה מצינו שבה אחר זה בלי הפסק גם נקרא בבת אחת ואכמ"ל, אך כאן בלשון כריעה בבת אחת ברור שהוא ביחד וזה אי אפשר במציאות].

ועיין בבית הבחירה להמאירי (ברכות יב.) שכתב - המתפלל י"ח צריך לכפוף קומתו לפני בוראו בד' מקומות באבות תחלה וסוף וכשהוא זוקף זוקף בשם, ותחילת ברכת הודאה שאין שם ברוך כורע בהודאה וזוקף בשם וכו' עכ"ל הנצרך לעניינינו

והנה יש שרצו לדייק בדברי המאירי שכתב שבמודים כורע במודים כיון שאין שם ברוך – והיינו שבמקום הכריעה שיש בג' הכריעות האחרות בברוך, הרי במודים הכריעה היא במודים במקום הברוך – ואיני יודע האין דייקו זאת מהמאירי כי הרי הוא לא מזכיר בכלל דין כריעה בברכיים וא"כ כוונתו פשוטה שהכריעה כפי שהיא צריכה להיות במודים, אך בצורת הכריעה אין לדקדק בדבריו, שלא הזכיר בכלל כריעה בברכיים ויש רק לדייק מדבריו כמו שכתבתי לעיל שבכל דברי הראשונים לא הוזכר חילוק בצורת הכריעה בין ג' הכריעות שבברוך לכריעה שבמודים.

והנה הרמב"ם (הל' תפלה פ"ה ה"י) כתב – כריעה כיצד המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה בברכה ראשונה בתחלה ובסוף ובהודיה בתחלה ובסוף וכו' וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם וכו' ולשון הרמב"ם צריך ביאור שכתב וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכו' והאין יש בארבע כריעות ארבע ברוך הרי יש רק ג' ברוך? ומוכרחים לדחוק ולומר שהרי אינו אומר בארבע ברוך אלא ארבע כריעות. אכן להלן בהלכה י"ג כתב כריעה אמורה בכל מקום היא בברכיים וכו'. ולכאורה גם במודים צריך להיות בברכיים אך אם נדייק במה שכתב הרי כתב שהכריעות הם בברוך וא"כ במודים אין ברוך והנה

הובא ביד מלאכי כללי הפוסקים בכללי הרמב"ם, שהרמב"ם כתב כלשון הגמרא ומה שנדייק בדברי הגמרא נדייק בדבריו ומה שנדחוק לפרש בדברי הגמרא נפרש בדבריו. והרי לשון הרמב"ם שכל כריעה היא בברכיים הרי הוא בגמרא ברכות לד: ואין שנפרש הגמרא לדברי ושיטת הפוסקים שאמרו שבמודים אין כריעת ברכיים כך גם נפרש דבריו.

ועיין בשו"ת דברי יציב ח"א סימן ס"ג שהאריך בכל זה ועיי"ש שמדברי הא"ר נראה שאין בכלל כריעה בברכיים ודוחק שם ליישב זאת עם דברי הגמרא ועיין בכף החיים (או"ח סימן קי"ג ס"ק כ"א) בביאור דברי הא"ר וסדר הרש"ש עיין שם.

והאמת היא שגם בקיצור שו"ע אינו מוזכר שכורע במודים בברכיים אלא כתב כורע ומשתחוה ומסתיתמת הלשון משמע שכמו בכל הכריעות שבשמונה עשרה וכמו שכתבתי לעיל בדברי המאירי – אך אם נדייק בדבריו אפשר לדייק איפכא דבמה שכתב לעיל מיניה בשאר הכריעות שבברוך כורע בברכיו וכאן כתב כורע ומשתחוה ולא כתב בברכיו יש גם במשמעות דבריו שכורע ומשתחוה הכל ביחד גופו וראשו כמו שכתב הא"ר ודעימיה ואכמ"ל בדבריו ורק להעיר באתי והבוחר בביאור דבריו יבחר – וגם משו"ע הגרש"ז אינו ראה לשום צורת כריעה – רק סתימת דבריו, וסתימת דבריו אולי כוונתו כהאר"י הקדוש זצ"ל כנ"ל ואכמ"ל והנה יודע אני שיש מקום לחלוק על מה שכתבתי אך הנלע"ד כתבתי, בכדי להוכיח דאין לאשוויי טועים לרוב העולם העושים כפי פשוט המשנ"ב, וכאמור.

ובענין השני שהסתפק בהא דזוקף בשם האם הוא קודם אמירת השם או בעת אמירת השם והביא מקיצור שו"ע ומהגר"ח קנייבסקי אכן לכאורה דברים מפורשים בלשון הירושלמי (ברכות פ"א ה"ה דף ח ע"ב) 'שמואל אמר בא להזכיר את השם זוקף' הרי שהזקיפה היא קודם הזכרת השם והובא בראב"י ברכות אות לט. ועיין עוד בארחות חיים [לוניל] הלכות תפלה אות כ"ט – 'וכשהוא זוקף זוקף בשם ונותן טעם בגמרא מפני שמי נחת הוא כלומר קודם שיזכיר השם נכנע וזוקף בשם פירוש כשיזכיר שם השם יהיה זוקף הכפוף ויש מפרשים יזקוף עצמו בהזכרת השם שהוא מודה שה' זוקף כפופים'. ובדברי היש מפרשים עדיין יש להסתפק אם חולק על הפירוש קמא להלכה או גם לדידהו יזקוף קודם רק הטעם הוא משום זוקף כפופים.

והנני להודות בזה על עלונכם הנפלא והחביב עלי מאוד בהיותו מלא בחידושים והערות וישובים נפלאים. ומביא הרבה עניינים חדשים שאינם כתובים בספרים ותורת ה' תמימה מחכימת פתי – ואברכם שתצלילו להוציא לאור לעתיד כל מכמני ליבכם בתורה. ויר"ש – המברך מלונ"ח.

משא ומתן בדין הכריעות בתפילת שמו"ע

על מה שכתב הרב יהודה הירשמן (תורה ודעת גליון 78) שהנוהגים לשחות במודים בלא כריעה אין להם על מה שיסמוכו, הנני בזה לבאר דמנהג העולם יסודתו בהרי קודש.

הנה המקור הראשון שצריך לכרוע בשמו"ע הוא בגמרא – 'תנו רבנן אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחילה וסוף בהודאה תחילה וסוף' (ברכות לד.) והנה לך שבלשון הברייתא לא הוזכר כלל לשון כריעה אלא שחיה.

ושם בדף כח: 'אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה'. והנה אע"פ שלשון הגמרא כאן הוא 'כריעה' מ"מ צ"ל דהכוונה היא ל'שחיה', והוא מב' טעמים, א. דאם הכוונה היא ל'כריעה' היה צריך לומר מקודם שצריך לכרוע ואח"כ יאמר את צורת הכריעה. ב. כשאדם 'שוחה' שייך לומר 'עד שיתפקקו החוליות' משא"כ בכורע בברכיו לא שייך לומר לשון זה 'עד שיתפקקו החוליות'.

עוד שם בגמרא – 'רבי חנינא אמר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך, אמר רבא והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע', וכאן ג"כ מוכרח לומר ד'כריעה' היינו 'שחיה', דא"ל דכרע היינו בברכיו, האיך שייך לומר דע"י שמנענע ראשו 'מחזי כמאן דכרע'.

וכן בדף יב: – 'רב ששת כי כרע כרע כחזרא' ופירש"י 'שבט ביד האדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת' ומלשון זה גם משמע דאין כורעים בברכים.

וכן משמע גם מלשון הרא"ש שכתב 'וכשכורע לא יכרע מאמצע מתניו וראשו זקוף ועומד אלא יכוף את ראשו כאגמון ויכרע', וע"כ ג"כ כוונתו דכריעה היינו שחיה, דא"ל דכריעה היינו בברכים מהו הלשון שכתב 'לא יכרע מאמצע מתניו', דמה שייכות מתניו לברכיו.

וכן גם משמע בלשון הרמב"ם שכתב (הלכות

תפילה פ"ה) – 'המתפלל כורע חמש כריעות בברכה ראשונה תחילה וסוף ובהודאה תחילה וסוף וכשגומר התפילה פוסע שלש פסיעות כשהוא כורע'. ומוכח בלשונו שאותה הכריעה שהוא עושה באבות עושה גם כשהוא פוסע, וכי אפשר לומר שפוסע בכריעה על ברכיו, אלא מוכרח דכריעה היינו שחיה.

והביאור בגמרא בדף יב. – 'רבה בר חנינא סבא משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם', לפי מה שכתבנו הוא דכשהוא שוחה שוחה בברוך, וכן הוא באמת לשון הירושלמי.

ומנהגינו שאנו כורעים בברכים בברוך מקורו הוא מהמג"א (ק"ג סק"ד) שהביא בשם הזהר 'כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשיאמר אתה ישחיה עד שיתפקקו החוליות'. דהיינו שעפ"י הזהר יש ענין לכרוע בברכיו. ובבאה"ט הביא את דברי המג"א והוסיף שבספר משנת חסידים כתב בשם הארי"ז 'לא יכרע ראשו וכ"כ בכוונות האריז"ל חזינן בזה דרך עפ"י הסוד יש ענין לעשות הכריעה בשתי פעמים דהיינו להמג"א בשם הזהר קודם ברכיו ואח"כ גופו, ולבאה"ט בשם האריז"ל קודם גופו ואח"כ ראשו.

וכן בשו"ע הרב (סעיף ו') כתב 'כשהוא כורע כורע במהירות בפעם אחת וכו' ועפ"י הסוד כשאומר ברוך יכרע בברכיו ובאתה ישתחוה עד שיתפקקו כל החוליות' דהיינו שכל הענין לכרוע בברכיו הוא רק עפ"י הסוד, ולא כפשטות סוגיות הגמרא.

ובספר מרומי שדה מהנצי"ב כתב 'דבירושלמי פ"ד ה"א איתא שוחה בברוך (ולא כלשון הבבלי כורע בברוך) משמע דכורע היינו שוחה והכי נהגין'. והיינו דלפי הנצי"ב אין כורעין כלל בברוך. ואח"כ ראיתי בספר אפיקי מגינים שהביא לשון הירושלמי דמשמע דאינו כורע בברכיו כלל, וכתב

– 'ואף דבגמרא דילן (לד:) אמרינן דכריעה על ברכים שנאמר 'מכרוע על ברכיו' לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ותדע דבברייתא שם קתני אלו ברכות שאדם שוחה בהן ולא נזכר לשון כריעה ובספ"א אמרינן המתפלל כשהוא כורע וכו' בע"כ דכורע ר"ל שוחה'.

וגם שמעתי מת"ח מפורסם שמרן החזו"א ז"ל לא היה כורע בברכיו כלל אפילו באבות, וכן נוהגין בבית מדרשו של הגר"ח גריינמן שליט"א, ואמר לי ששמע מתלמידיו של מרן ז"ל דהטעם שלא נהג לכרוע כהמג"א עפ"י הזהר הוא, מכיון שלשון הגמרא הוא 'כשהוא כורע כורע בברוך' והרי הפירוש כורע היינו שוחה, וא"כ השחיה לפי התלמוד צריך לעשות בברוך, ולהמג"א עפ"י הזהר עושים השחיה רק באתה, ולכן לא נהג כהזהר.

היוצא לן מכל הנ"ל שבפשטות מדינת דגמרא אין לנו כריעה בברכים כלל, ורק עפ"י הסוד ניתוסף המנהג לכרוע בברכים, ומנהג זה הוא רק כשאומרים 'ברוך'. ובאליה רבה כתב בשם רש"ל בשם סמ"ג רמז לכך דברוך הוא לשון 'ברך' לך תכרע', ומשמע דבמודים ישחיה גופו וראשו בפעם אחת. ויעויין בשער הכוונות שהסביר הענין דעליית המדרגות ע"י הכריעות הוא בב' פעמים דוקא ולכן צריכים הכריעות להיעשות דוקא בב' פעמים, והיינו שצריך לחלק את הכריעה מהשחיה ולעשותה בב' פעמים ולכן הכריעה היא ב'ברוך' והשחיה ב'אתה', וב'מודים' כתב שעושים רק שחיה אחת, ואת הכריעה השניה עושים במודים דרבנן. דהיינו משום שבמודים אין כריעה בברכים ורק שוחה את גופו ולכן צריכים עדיין לעוד כריעה דהיינו במודים דרבנן. ועיי"ש הענין עפ"י הסוד ומה שמדייק בזה מלשון הגמרא.

ומעתה מיושב שפיר מנהג ישראל שהיא תורה שעושים הכריעה בברכים רק בברוך, ובמודים עושים רק שחיה.

תגובת הכותב:

במה שכתב הגר"צ ריבלין שליט"א שבפשטות דינא דגמרא אין צריך לכרוע ברך כל עיקר ורק עפ"י הסוד ניתוסף כריעת ברכיים, ואף שאמרו בברייתא ברכות לד: דכריעה על הברכיים שנאמר מכרוע על ברכיו, הביא מספר 'אפיקי מגינים' שלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ולשון הגמרא שאמרו שכורע בברוך, אין הכוונה לכריעת ברכיים כי אם לשחיית הגוף. אמנם יעויין רמב"ם הלכות תפילה פ"ה ה"ג ז"ל, כריעה האמורה בכל מקום על ברכיים, הרי להדיא דעת הרמב"ם דבעינן לכרוע ברך. ובדברי השו"ע הרב אין הכרע לומר דכוונתו דעפ"י הסוד שונה עיקר צורת הכריעה מדינא דגמרא, ושעיקר כריעת ברכיים הינה רק עפ"י סוד, ובפשטות כוונתו היינו רק שעפ"י הסוד יש לעשות הכריעה בזה אחר זה ולא בבת אחת. וכמפורש בדבריו דמעיקר הדין יש לעשות הכריעה במהירות, ועפ"י סוד נתחדש רק לחלק את הכריעה בברוך ובאתה, ואדרבא בדברי האריז"ל לא נתפרש כלל כריעת הברכיים, ועיין באחרונים שדנו בדבריו [דברי יציב ח"א סימן ס"ג].

אכן דיש מקום לחלוק על דברי הרמב"ם ולנקוט דלא בעינן כריעת ברכיים כלל כי אם שחיית הגוף, ואולי כך היתה דעתו של החזו"א, אבל לחלק דכריעת ברכיים איתא רק בכריעות כשאומר ברוך משום דברוך הוא לשון ברך, אין הדבר מתיישב על הלב דאטו בשביל הלשון גרידא נחייב צורה אחרת של כריעה, אלא פשיטא דהא דבעינן כריעת ברכיים היינו משום שכך היא הצורה הנכונה של הכריעה, ואם כן אין לחלק בין שאר הכריעות לברכת מודים, ובכולהו בעיא כריעת ברך, אלא דגבי ברך עושהו בזה אחר זה ובמודים בבת אחת. [וגם בשאר ברכות בעינן שיהיו ברכיו עדיין כפופות בעת שחיית הגוף וכמו שבארנו שאין אלו שני חובות כי אם כריעה מורכבת מברכיים וגוף].

והנה מה שכתבתי שהמנהג לשנות במודים בטעות יסודו, אולם לאחר שראיתי מה שכתבו הגר"צ שליט"א ועמו הגר"ח א שיינברג שליט"א לדייק כן מכמה ספרי הפוסקים, אם כן יש לנוהגים במנהג זה על מה שיסמוכו, אף שפשטות הדברים בש"ס וברמב"ם מורה שאין הבדל בין מודים לשאר כריעות.

משא ומתן בדין הכריעות בתפילת שמו"ע

מה שהזכיר בתחילה לגבי שאר כריעות – כריעת הברכיים ופקיקת החוליות, היינו ממש מה שהזכיר אח"כ לגבי מודים, ש'כרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת'. דכריעת הראש היינו פקיקת החוליות, וכריעת הברכיים היינו כריעת גופו, וכמו שנתבאר.

ולפי דברינו נמצא, שמיד באמירת ברוך יש לכרוע אף גופו, ולא שישאיר גופו וראשו זקופים. ובאמת כן היא סוגיית הגמרא, שהרי אמרו (ברכות יב.) משמיה דרב – כשהוא כורע כורע בברוך. הרי שהזכירו כריעה סתם, ופשוט כי סתם כריעה היינו כריעת הגוף, ולא כריעת הברכיים. ודבר זה מוכח מכמה דוכתין. א. שהרי אמרו (כח:) – המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. הרי שהזכירו לגבי הכריעה שיתפקקו חוליות השדרה. וביותר מוכח כן מהמבואר בגמרא דבעינן כריעה גם כשפוסע לאחוריו. (יומא נג.) וכשפוסע לאחוריו ודאי לא שייך כלל לכרוע על ברכיו. ומה שאמרו בגמרא (שם לד:) – 'כריעה על ברכיים', היינו שמצורת הכריעה היא שיכרע על ברכיו. [והיינו שכפיפת הברכיים אינה נצרכת לעיקר כריעת הגוף, אלא שהיא משלמות הכריעה].

ואף שמצאנו לשון כריעה לגבי ברכיים – 'כי לך תכרע כל ברך' – כל ברך לך תכרע', היינו משום שלשון כריעה נופל על כל עניין של כפיפה ושבירה, ולכן כשרצו להזכיר כפיפת הברכיים אמרו לשון כריעה. אבל כריעת הגוף פשוט הוא שאינה מתקיימת בכפיפת הברכיים, אלא בכפיפת הגוף. ובאמת מקרא מלא הוא שלשון כריעה אין הכוונה לכריעת הברכיים. דכתיב בתהילים (צה ו) **באו נשתחוה ונכרעה**, **נברכה לפני ה' עשנו**. הרי הזכיר ב' לשונות, לשון כריעה לחד ולשון בריכה לחד. ועיין רד"ק שם – ונכרעה, כריעת הראש עם קצת הגוף כמו שאנו כורעים בברכות. נברכה היא כריעות הברכיים בארץ.

נמצא, כי מה שכתב המג"א שב'אתה' ישחה עד שיתפקקו החוליות, היינו ממש כפיפת הראש. ובאמת הוא מפורש גם בזוהר אשר משם מקורו של המג"א [בשם השל"ה]. דהכי איתא בזוהר (רע"מ עקב) **ברוך דצלותא, בר נש כורע ביה בברכיו, וגחין רישא באתה וכו'**, ועוד שם **ובגין כן כריעה בברוך וגחין דרישא באתה וכו'**.

אלא שלפי זה יש לבאר מה שכתב המג"א שב'ברוך' יכרע בברכיו, ולא הזכיר כריעת הגוף כלל. וגם בלשון הזוהר הנ"ל צריך עיון כמו כן.

והנראה מבואר בזה, דבאמת כשהזכירו כריעת הברכיים, אין הכוונה רק לכריעת הברכיים בלבד בעוד אשר ראשו וגופו נשארים זקופים, אלא שעל ידי כריעת הברכיים נמצא כופף גם את גופו – ממתניו ולמעלה לנגדו. נמצא כי מיד באמירת ברוך כורע אף את גופו. [ואכן בזוהר עצמו בפעם השנית הזכיר רק לשון כריעה סתם, ולא הזכיר הברכיים].

והנה בכתבי האר"י ז"ל איתא, שב'ברוך' יכרע גופו וב'אתה' יכוף ראשו. וכתבו הרבה שהוא חולק על המג"א, וס"ל שאין צריך כלל כריעת הברכיים. ולגבי 'אתה' הזכיר חילוק אחר והוא שיכוף ראשו. אכן הרי פשוט כי מקורו טהור מהזוהר הנ"ל, וא"כ מבואר מדבריו שכן פירש בדברי הזוהר דכריעת הברכיים היינו גם כריעת הגוף. וכמו שנתבאר דגם בזוהר עצמו מוזכר פעם אחת כריעה סתם. [ויסוד הדבר כבר כתב הרב יהודה הירשמן, שאין כוונת האר"י ז"ל כי אין צריך כריעת הברכיים]. ולפי זה נמצא שלא נחלקו כלל המג"א והאר"י ז"ל ושניהם לדבר אחד נתכוונו, שב'ברוך' יכרע ברכיו וגופו, וב'אתה' יכרע גם ראשו.

ומעתה מבואר היטב לשון המג"א שהביא המשנ"ב. כי

הרב יהודה הירשמן הוכיח בטוב טעם [במדור בירורי הלכה גיליון 78], כי אף ב'מודים' יש לכרוע גם בברכיים. ומה שכתב המשנה ברורה (סימן קיג סק"ז) – 'וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת' אין כוונתו לאפוקי כריעת הברכיים, אלא שבמודים יש לכרוע כל גופו בבת אחת. עכ"ד לעניינו.

אולם לא נחית לבאר לשון המשנה ברורה [והוא מהמג"א], אשר בתחילה לגבי שאר כריעות הזכיר כריעת הברכיים וכריעת גופו [עד שיתפקקו חוליותיו], וכאן לגבי מודים הזכיר רק כריעת גופו וראשו, ולא הזכיר כלל כריעת הברכיים. וכמו כן יש לעיין, למה בתחילה לגבי שאר כריעות לא הזכיר כריעת הראש. והוא טעון ביאור לכאורה.

אכן לכשנעיין בדברי השולחן ערוך, נמצא, כי באמת הדין לכרוע עד שיתפקקו החוליות [אשר הזכיר המג"א לגבי שאר כריעות], הכוונה בזה לכפיפת הראש, ולא לעצם כריעת הגוף. שכתב המחבר בסעיף ד – **המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון**. והנה מה שכתב 'ולא יכרע באמצע מתניו' וכו', הוא פירוש למה שכתב בתחילה 'המתפלל צריך שיכרע' וכו'. וכמבואר בטור, שהביא כמה פירושים לדברי הגמרא 'המתפלל צריך שיכרע' וכו', ובשם רב האי גאון הביא פירוש זה ש'לא יכרע באמצע מתניו... אלא גם ראשו יכוף כאגמון'. והמחבר כאן הביא רק פירוש זה.

והיינו, דדין זה לכרוע עד שיתפקקו החוליות, אין זה עיקר ותחילת דין הכריעה, שעיקר דין הכריעה הוא עצם כפיפת קומתו לנגדו, אלא ששלמות הכריעה היא שישחה גופו עד שיתפקקו חוליותיו – פירוש שיכוף גם את ראשו, וכמו שנתבאר.

<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לידיו חוקר והחשוב הרב אלימלך מיינצברג שליט"א לרגל אירוסיו בתו עב"ג בשעט"מ מרדכי משי זקב</p>	<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לידיו חוקר והחשוב הרב"ג רבי יוסף בנימין רובין שליט"א לרגל הולדת הבת במו"ט אליהו קצבורג עמרם גריבר</p>	<p>תודתנו וברכותינו נתנו לידינו חוקר והחשוב הרב יהודה לייב מיינצברג שליט"א אשר תרם עבור הצאתו הגליון לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבן ה"ו</p>	<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לידיו חוקר והחשוב הרב אברהם בלומנטל שליט"א לרגל אירוסיו בתו בשעט"מ שמואל חשין</p>
<p>בסימן טוב ובמזל טוב בשבח והודיה לבורא עולם מתכבדים אנו להזמין להשתתף בשמחת נשואי בנינו היקרים</p> <p>החתן משה ישראל הכלה רבקה נחמה</p> <p>שתתקיים א"ה בשעט"מ ביום שלישי פרשת פנחס י"ב תמוז תשס"ח באולמי ארמונות וולף החופה בשעה 6:00</p> <p>נשמח לראותכם משתתפים בשמחתנו</p> <p>הורי החתן זליג אקער הורי הכלה מרדכי הומני</p>	<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לידיו חוקר והחשוב הרב אליעזר לנדי שליט"א לרגל הולדת הבן במו"ט צוות המשדר</p>	<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לניסוי חוקר והחשוב הרב אליעזר לנדי שליט"א לרגל הולדת הבן במו"ט משה פרוש</p>	<p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לניסוי חוקר והחשוב הרב אליעזר לנדי שליט"א לרגל הולדת הבן במו"ט משפחת אקער</p>
<p>ברכת מוזל טוב חמה ולבבית נשגר לידיו חוקר והחשוב הא גבא רבא חזינן ממתקים וכולו מחמדים</p> <p>הרה"ג רבי משה נפתלי דייטש שליט"א לרגל אירוסיו בתו עב"ג בשעט"מ יהו ציון שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ויזכה לרוות נחת מהם ויכל משפחתו</p> <p>המברכים יעקב הירשמן - שלמה הרצל - יהודה שיינברג יוסף ברוך רובין - דוד מיינצברג - אורי הולצמן יהואל משה וורטהיימר - יהודה רובין - עמרם הירשמן נתנאל לינדר - שלמה קליין - אליהו קלפחולץ</p> <p>משה קירשנבום - מאיר פילמר - אהרן תפלינסקי - אריה ברנד יהושע קלפחולץ - יעקב הולצמן - שמעון קירשנבום יוסף שיינברג דוד רוטמן - יוסף ברי"ד רובין - שמואל חשין</p>	<p>ברכת מוזל טוב המרכז הדודל לחנוך ישיבת המתמידים שני קהל עדת ירושלים</p> <p>ברכת מוזל טוב שלוחה בזה לבחורים חוקרים והחשובים התתן ישראל הירשמן הי"ו החתן אברהם אבא חזן הי"ו החתן מאיר ברי"ד חשין הי"ו החתן שמעון פרוש הי"ו החתן משה אקער הי"ו</p> <p>לרגל נישואיהם עב"ג בשעט"מ כמר אליעזר מיינצברג הי"ו כמר יעקב אנשין הי"ו</p> <p>לרגל אירוסיהם עב"ג בשעט"מ יזכו להקים בית נאמן בישראל, בני עדי עד לתפארת בית ישראל</p>	<p>ברכת מוזל טוב נשגר לידיו חוקר והחשוב הא גבא רבא חזינן ממתקים וכולו מחמדים</p> <p>הרה"ג רבי משה נפתלי דייטש שליט"א לרגל אירוסיו בתו עב"ג בשעט"מ יהו ציון שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ויזכה לרוות נחת מהם ויכל משפחתו</p> <p>המברכים יעקב הירשמן - שלמה הרצל - יהודה שיינברג יוסף ברוך רובין - דוד מיינצברג - אורי הולצמן יהואל משה וורטהיימר - יהודה רובין - עמרם הירשמן נתנאל לינדר - שלמה קליין - אליהו קלפחולץ</p> <p>משה קירשנבום - מאיר פילמר - אהרן תפלינסקי - אריה ברנד יהושע קלפחולץ - יעקב הולצמן - שמעון קירשנבום יוסף שיינברג דוד רוטמן - יוסף ברי"ד רובין - שמואל חשין</p>	<p>בסימן טוב ובמזל טוב בשבח והודיה לבורא עולם מתכבדים אנו להזמין להשתתף בשמחת נשואי בנינו היקרים</p> <p>החתן נתן הכלה חנה זיסל</p> <p>שתתקיים א"ה בשעט"מ ביום שלישי פרשת פנחס י"ב תמוז תשס"ח באולמי בית ישראל החופה בשעה 7:00</p> <p>נשמח לראותכם משתתפים בשמחתנו</p> <p>הורי החתן דוד גלזר הורי הכלה שלמה קליין</p>

טל לברכה

לשבח גם על דברים קבועים בבריאה.

אלא שיש להבין דאם כן בימות הגשמים כאשר שואלים את הגשמים, מדוע מוסיפים בה גם בקשת טל.

ואשר נראה לבאר בזה, כי בימות הגשמים שאומרים – ותן טל ומטר לברכה, כלולות בזה בעצם שתי בקשות, א. בקשה על עצם המטר, ב. שמטר זה יהיה לברכה. ומעתה יש לומר כי מה שמזכירים 'טל' בימות הגשמים היינו רק מצד החלק השני, כלומר שאנו מבקשים שיהיה הטל בשנה זו 'לברכה'. וכמו שמצאנו בתפילת טל בחג הראשון של פסח, אשר מבקשים בה שיהיה הטל – לברכה ולא לקללה וכו'. אבל באמת אין מתפללים על עצם ירידת הטל.

אמנם בימות החמה אנו מבקשים בכללות, - 'ותן ברכה על פני האדמה'. ואין צורך לפרט גם שיהיה הטל לברכה מאחר והוא נכלל כבר בבקשת הברכה הכללית. ורק בימות הגשמים כאשר מבקשים על המטר, מוסיפים גם לפרט את הטל – שהוא דומה למטר ומעניינו – שיהיה לברכה.

נערך ע"י הרב ישעיה שיינברג

עיין בטור (אורח חיים סימן קיז) שכתב - **מנהג אשכנז.. אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה ובימות החמה ותן ברכה, והכי משמע לישנא דגמרא שאלה בברכת השנים אלמא אין משנין אותה אלא ששואלין בה מטר, ובספרד נוהגין לשאול טל בימות החמה, שאומרים ותן טל לברכה אע"ג דטל לא מיעצר מתפללין עליו שיתנוהו לברכה.**

ויש לעיין בטעמם של מנהג אשכנז, מדוע אומרים רק ותן ברכה ואין מבקשים ותן טל, שהרי טל יש גם בימות החמה, וכשם שמזכירים מוריד הטל כשבח בברכת גבורות, כך בבקשות ישאלו טל.

והביאור הוא פשוט, וכפי שאמרו בגמרא שאין כל כך חובה לומר מוריד הטל - **תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר, מאי טעמא אמר רבי חנינא לפי שאין נעצרין** (תענית ג.).

והיינו שלגבי שבחים אין חובה להזכיר אבל אם רוצה יכול להזכיר. אבל לגבי בקשות אין מקום כלל לבקש על דבר שניתן באופן קבוע. וכמו שאין מבקשים על זריחת החמה ועל נשימת האוויר, כי דברים אלו אין האדם חש צורך לבקשם כיון שהם מצויים תמיד והקב"ה קבע זאת בחק הבריאה, שלא ישנו את תפקידם. אבל בחלק השבח, יש מקום

<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לאחינו היקר והחשוב הרב יהודה לייב מינצברג שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו בנו הבח"ח אליעזר הי"ו מבחור ישיבת תורת ירושלים עב"ג בשעתו"מ</p> <p>שייכו לבנות בית נאמן בישראל דורות ישרים מבורכים בבנין עדי עד</p> <p>משפחת מינצברג</p>	<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידידנו היקר והחשוב הרב יהושע בק שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבת עב"ג בשעתו"מ</p> <p>יהא רעואו שייכו בית נאמן בישראל בבנין עדי עד ויזכה לרוות נחת מהם ומכל משפחתו הכבודה</p> <p>יוסף לזכרובס ראובן קרוייר יעקב טוירנחיים</p>	<p>ברכת מזל טוב חמה ולבבית</p> <p>שלוחה בזה להאי גברא רבה חכימא דיהודאי מראשי החבורה אשר משקה מבארו הגדול תורה ויראת שמים מסור בכל ליבו למען הצלחת הארטון</p> <p>האמן רבי יוסף הירשמן שליט"א מראשי קהילתנו הקדושה</p> <p>לרגל נישואי הבת תחי' עב"ג ידידנו הבח"ח שמעון פרוש הי"ו מבחור בחור קהל עדת ירושלים המברכים בלב נפש</p> <p>תלמידי ארגון הבחורים</p>	<p>ברכות מאליפות</p> <p>לאחינו-גיטנו הנלבב והנערץ איש האשכולות נודע בשערים לשם ולתהילה</p> <p>הרה"ג רבי אלימלך מינצברג שליט"א לרגל אירוסיו בתו תחי' יהי רצון שייכו לבנות בית נאמן בישראל דורות ישרים מבורכים בבנין עדי עד</p> <p>משפחת מינצברג</p>	<p>ברכת מזל טוב חמה ולבבית</p> <p>שלוחה בזה לאחינו היקר הבח"ח יעקב אנשין ישי' לרגל באוה בברית האירוסין בשעתו"מ</p> <p>יהי רצון שתזכה לבנות בית נאמן בישראל וכל נטיעות שנטעים סמוך יהיו כמותך</p> <p>המאחלים מקרב לב</p> <p>משפחת אנשין</p>	
<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לראש המכלל הנכבד והחשוב, האי גברא רבה, ראש קהילתנו בעיה"ת ביתר עילית</p> <p>האמן רבי נפתלי אנשין שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבן הבח"ח יעקב הי"ו מבחור ישיבת תורת ירושלים</p> <p>עב"ג בת הרה"ג רבי אלימלך מינצברג שליט"א בן רבינו שליט"א</p> <p>שייכו לרוות רוב נחת דקדושה מהם ומכל משפחתו הכבודה</p> <p>מלך קהל עדת ירושלים ביתר עילית שבעת הדק</p>	<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידידנו היקר והחשוב נעים הליכות, רודף צדקה וחכם</p> <p>הרה"ח ר' אברהם בלומנטל שליט"א לרגל אירוסיו בתו עב"ג בשעתו"מ</p> <p>שייכו לבנות בית נאמן בישראל דורות ישרים מבורכים בבנין עדי עד.</p> <p>המברכים</p> <p>שלמה קליין - אליהו קלפחולין - משה קרשנבום אהרן תפלינסקי - אריה ברנד - יהושע קלפחולין יעקב לינדר - אורי הולצמן - יעקב הולצמן יוסף ש. רוזנבלט</p>	<p>ברכת מזל טוב מעומק הלב</p> <p>שלוחה בזה למדידנו החשוב והנערץ, מרביץ תורה ויראה בקהילתנו אשר זוכים אנו להתענג מצוף אמרו מראשי קהילתנו הקדושה</p> <p>האמן הגדול רבי יוסף הירשמן שליט"א לרגל נישואי הבת תחי' עב"ג הבח"ח שמעון פרוש נ"י מבחור ישיבתנו הקדושה</p> <p>המאחלים</p> <p>בחורי מחזור ג' בקהל עדת ירושלים ישיבת המתמידים</p>	<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידידי החשוב והנעלה הרה"ח ר' משה נפתלי דייטש שליט"א מנכבדי עירנו ביתר ולכל המשפחה הנכבדת</p> <p>לרגל אירוסיו בתו תחי' בשעתו"מ</p> <p>יהי"ר שייכו לבנות בית נאמן בישראל דורות ישרים מבורכים בבנין עדי עד</p> <p>המברך מקרב לב</p> <p>הלל שפירא</p>	<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידידנו היקר והחשוב המהנדס הדגול הרב אלימלך מינצברג שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבת בשעתו"מ</p> <p>עב"ג הבח"ח יעקב אנשין הי"ו מבחור ישיבת תורת ירושלים</p> <p>יהא רעואו שייכו לרוות נחת מהם ומכל משפחתו הכבודה</p> <p>מרדכי אלכס - חיים צבי אייזנבך חיים אורי רוזנברג - שמואל קרישכסקי</p>	
<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידיד נפשי, רעי כאחי המהנדס הדגול והמסור</p> <p>הרב אלימלך מינצברג שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבת בשעתו"מ</p> <p>יהא רעואו שייכו בית נאמן בישראל בבנין עדי עד ויזכה לרוות נחת מהם ומכל משפחתו הכבודה</p> <p>יואל ערנטל</p>	<p>ברכת מזל טוב</p> <p>שלוחה בזה לידידנו היקר והחשוב הרב יהודה לייב מינצברג שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו בנו הבח"ח אליעזר הי"ו מבחור ישיבת תורת ירושלים עב"ג בשעתו"מ</p> <p>שייכו לבנות בית נאמן בישראל בבנין עדי עד ויזכה לרוות נחת מהם ומכל משפחתו הכבודה</p> <p>יהושע בק חיים בלוי אברהם פישר יהודה אלכס</p>	<p>ברכת מזל טוב חמה ולבבית</p> <p>שלוחה בזה למע"כ ידידנו הנכבדים מרביצי תורה ויראת שמים</p> <p>האמן רבי יוסף הירשמן שליט"א ראש המחנכים ומראשי קהילתנו הקדושה</p> <p>הרה"ג רבי מאיר בלוי שליט"א לרגל שמחת נישואי צאצאיהם הי"ו</p> <p>יהא רעואו מן שמאי שירו נחת מהם ומכל יוצ"ח נ"ו רוב נחת דקדושה מתוך שמחה והרחבת הדעת וכל טוב אמן</p> <p>בחורי קהל עדת ירושלים</p>	<p>ארגון פלא יועץ מזל טוב</p> <p>מקרב לב נשנר מיטב הברכות קמיה ידידנו רענו הנעלה איש האשכולות ורב תבונות אהוב על המקום אהוב על הבריות</p> <p>רב הפעלים לתורה ולחסד, רבים נתיים ממנו עצה ותושיה בהשכל והגיון ובמסירות נאמנה</p> <p>לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו בתו תחי' בנורא עולם בקצין השלם זה הבנין</p> <p>ח. י. גפנר</p> <p>דוד לוי</p> <p>צוות הארגון</p>	<p>ברכת מזל טוב חמה ולבבית</p> <p>למורינו ומאורנו המאליפני בינה ומדריכנו בנתיבות התורה והיראה מטיף נופת צוף אמרו ומנהיגינו מזיו קדושת התורה</p> <p>חכו ממתקים וכולו מחמדים</p> <p>האגון רבי בן ציון גוטפרב שליט"א מראשי ישיבתנו</p> <p>עונו בנשואי בתו עב"ג בשעתו"מ</p> <p>נחת דורות ישרים ומבורכים ונו תמיד מתוך הרחבת הדעת</p> <p>יבת תורת ירושלים</p>	
<p>המרכז הגדול לחינוך - ישיבת המתמידים שע"י קהל עדת ירושלים</p> <p>ברכת מזל טוב חמה ולבבית</p> <p>שלוחה בזה למע"כ ידידנו הנכבדים מרביצי תורה ויראת שמים</p> <p>האגון רבי יוסף הירשמן שליט"א ראש המחנכים ומראשי קהילתנו הקדושה</p> <p>הרה"ג רבי מאיר בלוי שליט"א לרגל שמחת נישואי צאצאיהם הי"ו</p> <p>יהא רעואו מן שמאי שירו נחת מהם ומכל יוצ"ח נ"ו רוב נחת דקדושה מתוך שמחה והרחבת הדעת וכל טוב אמן</p> <p>בחורי קהל עדת ירושלים</p> <p>צוות המדריכים</p> <p>תודתנו וברכותינו נתונות</p> <p>לידידנו היקר והחשוב הרב יהושע בק שליט"א אשר תרם עבור הוצאות הגליון לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו הבת תחי'</p>					<p>ניתן לקבל את הגליון בדוא"ר</p> <p>toravadat@shtaygen.co.il</p>